

บทที่ 2

แนวคิดและความสัมพันธ์ของการศึกษา กับสังคมและการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญของสังคม โดยความคาดหวังแล้ว นักการศึกษามุ่งที่จะให้การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการ “นำสังคม” เพื่อการพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสม เป็นระบบระเบียบตามหลักวิชา และมีมาตรฐานทางวิชาการ เป็นการจัดระเบียบให้แก่สังคม ส่งผลให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพลวัต (Dynamic Society) คือ เป็นสังคม ที่มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มิใช่เป็นสังคมสถิต (Static Society) ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาดูด้วย การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีที่สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่ยอมรับได้และสมควรให้เป็นไป เพราะเป็นการพัฒนาไปสู่การยกระดับการศึกษาโดยตรง

เนื่องจากศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างมากและเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของสังคมในการสร้างสรรค์ หล่อหลอมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การตั้งความหวังให้สังคมเป็นอย่างไร ให้มนุษย์เป็นเช่นนั้นเช่นนี้ได้นั้น กระทำได้โดยใช้กระบวนการของการศึกษาเป็นแนวทางและวิธีการปลูกฝังเสริมสร้าง และวางรูปแบบให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการจะให้เป็น ดังนั้นการศึกษาจึงต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้ทันยุคทันสมัย และทันต่อเหตุการณ์ อีกทั้งก้าวทันต่อกระแสและทิศทางแห่งสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศได้อย่างเหมาะสมอันเป็นการเตรียม “กำลังคน” เพื่อพัฒนาสังคมและเข้าสู่สังคมได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกันต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการศึกษากับสังคม

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดด้านสังคมวิทยาการศึกษาแล้ว จีน เอช บาลแลนไทน์ (Jeanne H. Ballantine, 1983 : 50-53) กล่าวไว้ว่า สถาบันการศึกษามีหน้าที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการ ที่ต้องกระทำควบคู่กันไป คือ สถาบันการศึกษาทำหน้าที่เป็นสถาบันอนุรักษนิยม (Conservative Institution) คือ ทำการสอน ทำนุบำรุง รักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม เพื่อรักษาความมั่นคงของสังคม ให้สังคมมีเสถียรภาพ จึงดำเนินการปลูกฝัง จัดเกล้า อบรมความรู้ ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม แบบแผนของพฤติกรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านกระบวนการสอน การวัด

3. พิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ข้อมูลที่ได้มานั้น ผู้วิจัยนำมาคำนวณค่าความแตกต่างระหว่างควอไทล์ที่ 1 กับควอไทล์ที่ 3 ถ้าข้อความใดได้ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่มีค่าไม่เกิน 1.00 หมายถึง ความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อความนั้นสอดคล้องกัน แต่ถ้าค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของข้อความใดมีค่ามากกว่า 1.01 ขึ้นไป หมายถึง ความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อความนั้นไม่สอดคล้องกัน

เมื่อทำการคำนวณทั้ง 3 วิธีแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อความที่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันทั้งในด้านมัธยฐาน ฐานนิยม และพิสัยระหว่างควอไทล์ มาสรุปเป็นความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนอเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องนี้ ซึ่งประกอบด้วยตารางแสดงข้อมูลตัวเลขแสดงความถี่ และความเรียงอธิบายประกอบเหตุผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระบบสังคมที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาภูมิภาคนี้ให้เหมาะสมและประสานสัมพันธ์กันต่อไปในอนาคต

2. ทำให้ทราบถึงแนวโน้มและทิศทางของการศึกษาเพื่อใช้ประกอบการวางแผนการกำหนดนโยบาย การจัดและการดำเนินการด้านการศึกษาที่เหมาะสมในอนาคต ตลอดจนนำมาปรับปรุงและดัดแปลงการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเป็นรากฐานสำหรับอนาคตได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

3. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานทางการศึกษากับหน่วยงานทางการพัฒนา การวางแผนหรือการบริหารของภูมิภาคนี้ในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาภูมิภาคให้สอดคล้องต่อเนื่องกันในอนาคต

4. ทำให้ทราบถึงวิธีการศึกษาและกำหนดอนาคต เพื่อเป็นแนวทางสำหรับทำการศึกษาและวิจัยในประเด็นอื่นที่เกี่ยวกับภูมิภาคนี้ต่อไป

และประเมินผล การเสริมแรง การจูงใจ การให้รางวัล และการลงโทษ อันมีกฎระเบียบ วินัยและข้อบังคับต่าง ๆ เป็นแบบแผนในการดำเนินการของสถานศึกษา

สำหรับอีกประการหนึ่ง ก็คือ สถาบันการศึกษาทำหน้าที่เป็นสถาบันสร้างสรรค์ (Creative Institution) ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) คือ เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตกำลังคน แรงงาน และบุคลากรในระดับต่าง ๆ ออกสู่สังคม เมื่อผู้ที่จบการศึกษาแล้วเข้าสู่โลกของการทำงาน ย่อมเป็นที่คาดหวังจากนายจ้าง ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่รับเข้าทำงานว่าจะเป็นการกำลังใหม่ของคนในการพัฒนางานและหน่วยงานให้ดีขึ้น นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แม้จะกล่าวได้ว่าสถาบันการศึกษาพยายามทำหน้าที่รักษาความมั่นคงหรือเสถียรภาพของสังคมไว้ จนดูเหมือนว่าเป็นการอนุรักษ์รูปแบบ แนวคิด วิถีการ และวิถีทางต่าง ๆ ให้คงอยู่และดำเนินสืบไปก็ตาม แต่โดยธรรมชาติแล้ว สังคมมิได้อยู่กับที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สถาบันการศึกษาจึงต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ทั้งนี้เพื่อเตรียมผลผลิตที่จบออกไปให้มีความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ ป้องกันไม่ให้ผลผลิตของตนประสบกับปัญหา "ความล่าช้าทางวัฒนธรรม" (Cultural Lag) หรือให้เกิดน้อยที่สุด ซึ่งจะก่อให้เกิดผลผลิตเกิดการปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ที่จะได้ประสบในโลกของการทำงานจริงได้อย่างเหมาะสม เท่ากับเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

เมื่อเป็นเช่นนี้ สถาบันการศึกษาโดยกระบวนการของการกำหนดนโยบายการศึกษา การจัดสรรงบประมาณและการดำเนินการติดตามผลการปฏิบัติงานต่าง ๆ จึงมีส่วนกระตุ้นหรือผลักดันให้การศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย การพัฒนาระบบการบริหาร การเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนการสอน การวัดการประเมินผล การวิจัย การเผยแพร่ นวัตกรรมต่าง ๆ ที่ทันสมัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

ในส่วนของการสร้างและผลิตกำลังคนให้สังคมสถาบันการศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในการชี้แนะแนวทาง และเตรียมตัวผู้เรียนให้เหมาะสมกับสังคมในอนาคต สามารถนำความรู้ ความคิด เครื่องมือ และวิถีการใหม่ ๆ ที่เรียนไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ประเด็นนี้คือ สถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการสร้างสังคมและสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Cultural Reproduction) ให้สังคม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการวิจัยและการพัฒนา ส่งเสริมการผลิตและใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้นักนั้รู้จักคิด รู้จักเลือก รู้จักพิจารณา รู้จักตัดสินใจ รู้จักคิดตามข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ แล้วนำมาปรับปรุงใช้ให้เหมาะสมต่อไป จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา

นอกจากนี้ การศึกษาในสังคมยังมีส่วนสร้างชนชั้นนำรุ่นใหม่ (New Elite) ให้แก่สังคมด้วย อันได้แก่ ผู้ที่จบการศึกษาออกไปสู่สังคม โดยเฉพาะผู้จบในระดับอุดมศึกษา จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะผู้จบการศึกษาระดับสูงจะได้รับการส่งเสริมให้ค้นคว้าหาความรู้ ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการใหม่ ๆ ในแต่ละสาขาวิชา หลักสูตรแต่ละหลักสูตรก็มุ่งเน้นที่พัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเตรียมตัวเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ในโลกของการทำงาน ภายหลังจากจบการศึกษาแล้ว เช่น มีการเปิดสาขาวิชาใหม่ ๆ การนำเครื่องมือ อุปกรณ์สมัยใหม่มาใช้ประกอบการศึกษาลดลงจนจัดกิจกรรมเสริมต่างที่เตรียมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองเพื่อการดำเนินชีวิตภายหลังจบการศึกษาแล้ว และมีส่วนสำคัญการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นต่อไป ดังนั้นสถาบันการศึกษาจึงเป็นแหล่งของการเตรียมคน การฝึกคน การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นแหล่งกำเนิดความรู้ ความคิดใหม่ ๆ สร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้พัฒนาคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมโดยตรง

ยิ่งกว่านั้น สถาบันการศึกษายังได้ทำหน้าที่แพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) โดยคนที่จบการศึกษาออกไปไม่ว่าจะเป็นการศึกษาระดับใดก็ตาม ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ก็มีส่วนแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น เพราะสิ่งที่ได้รับจากสถานศึกษาไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิด วิธีการ หลักสูตร ตลอดจนทัศนคติ ค่านิยม โลกทัศน์ ข้อมูลใหม่ ๆ จะได้รับการเผยแพร่ และนำไปใช้ในสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้เช่นกัน เห็นได้ชัดในระดับอุดมศึกษาที่มีงานวิจัยใหม่ ๆ มีข้อค้นพบใหม่ ๆ ที่สามารถชี้นำสังคมได้ นิสิตนักศึกษามีส่วนผลักดันให้ผู้บริหารต้องรับฟังและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน อาจารย์มหาวิทยาลัยมีส่วนให้ความรู้ ข้อคิดเห็น และแนวทางเลือกใหม่แก่สังคม กระตุ้นให้เกิดคนนำผลงานวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแผนเพื่อพัฒนาสังคม กำหนดกรอบและทิศทางของการพัฒนา เป็นต้น กล่าวได้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยเช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เป็นความสัมพันธ์แบบกระบวนการสองทาง (Dual or Two-way process) กล่าวคือ ในขณะที่การศึกษาสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม สังคมก็สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้เช่นกัน อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการเตรียมการและวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้า (Planned Change) เช่น การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีการวางแผนล่วงหน้าทุก ๆ 5 ปี แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการเตรียมการหรือไม่ได้วางแผนไว้ก่อน (Unplanned Change) เช่น เกิดภาวะฉุกเฉิน หรือเกิดการพลิกผันอย่าง

คว่น โดยไม่คาดคิด กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่มีการเตรียมการเป็นการทำหน้าที่ตามระบบ สังคมโดยตรง (Manifest Function) เพื่อให้สังคมดำเนินไปได้อย่างมีแบบแผน และมีทิศทาง ส่วน การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการเตรียมการเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือแก้ไขปัญหาเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นหน้าที่แฝง (Latent Function) เพื่อให้สังคมเข้าสู่สภาวะพลอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้หลายระดับ และอาจเกิดขึ้นทั้งด้านดีและ ด้านเสีย จัน เอช บาแลนไทน์ (Jeanne H. Ballantine, 1983 : 359) ได้สรุปและวิเคราะห์ระบบของ การเปลี่ยนแปลงซึ่งมีหลายระดับในระบบของสังคมทั้งระบบใหญ่ และระบบย่อยของสังคม มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล (The Individual Level) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยบุคคลหรือมุ่งไปสู่บุคคลที่มีบทบาทต่าง ๆ ภายในระบบ เช่น ระบบโรงเรียน หมายถึง ครู ผู้ บริหาร นักเรียน เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงระดับองค์กร (The Organizational Level) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นภายในหน่วยงาน เช่น มีการนำหลักสูตรใหม่มาใช้ นำรูปแบบการเรียนการสอนใหม่หรือนำ รูปแบบการวัดการประเมินผลใหม่มาใช้ ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในโรงเรียน เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงระดับสถาบันหรือสังคม (The Institutional or Societal Level) เป็น การเปลี่ยนแปลงระบบใหญ่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่น เกิดการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมของประเทศ จึง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาและโครงสร้างของสถานศึกษา เป็นต้น

4. การเปลี่ยนแปลงระดับวัฒนธรรม (The Cultural Level) เป็นการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านทัศนคติ ค่านิยม และความต้องการของสังคม เช่น เปลี่ยนจากความนิยมอาชีพรบราชการ เป็น ธุรกิจหรืออาชีพอิสระ เปลี่ยนจากความนิยมสาขาวิชาหนึ่งไปอีกสาขาวิชาหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการศึกษาด้วย เป็นต้น

นอกจากนี้ วิลเบอร์ บี บรู๊คโอเวอร์ (Wilbur B. Brookover) และเอ็ดเชิล แอล อีริคสัน (Edsel L. Erickson, 1975 : 67-73) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม และได้สรุปถึงปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ รัฐบาล เทคโนโลยี ค่านิยม ศาสนา และการสื่อ สาร เป็นต้น ในส่วนของรัฐบาล จะเห็นได้ชัดเจนว่าการกำหนดนโยบาย การดำเนินการต่าง ๆ ของ รัฐบาลมีผลกระทบต่อการศึกษาและสังคมโดยตรง การศึกษาไม่สามารถดำเนินการใด ๆ หรือ สามารถดำเนินการใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ หากรัฐบาลที่ควบคุมระบบ การศึกษาและกลไกการดำเนินการไม่เห็นด้วยหรือเห็นไม่สอดคล้องกับเรื่องนั้น ในขณะที่เดียวกัน การศึกษาก็ทำหน้าที่ผลิตบุคลากร ซึ่งเมื่อสำเร็จการศึกษาออกไปแล้ว ก็ไปพัฒนาสังคม รวมทั้งมี

โอกาสเป็นผู้นำทำหน้าที่ออกกฎหมาย กำหนดนโยบายต่าง ๆ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้ภายหลัง

ในด้านเทคโนโลยีนั้น มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม พัฒนาเศรษฐกิจ รวมไปถึงพัฒนาการด้านอื่น ๆ ในสังคม เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการทางการศึกษา ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาวิธีการเรียนการสอน วิธีคิดและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้ การศึกษาสามารถเป็นตัวเร่งที่ผลักดันให้มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้นและแพร่กระจายออกไปเป็นที่ยอมรับกันในสังคม ทำให้คนสามารถปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีได้ ยิ่งคนมีการศึกษามากขึ้น ก็ยิ่งยอมรับและเข้าใจการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากเทคโนโลยีได้มากขึ้นเท่านั้น

สำหรับค่านิยมในสังคม เป็นหน้าที่ของการศึกษาอยู่แล้วโดยตรงที่จะต้องถ่ายทอดค่านิยมอันพึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในสังคมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อรักษาแบบแผนอันดีงาม และควรประพฤติปฏิบัติของสังคมให้คงอยู่สืบไป แต่ในความเป็นจริงแล้วการศึกษาไม่ควรถ่ายทอดเฉพาะค่านิยมเดิมเพียงด้านเดียว เพราะค่านิยมบางอย่างไม่เหมาะสมกับยุคสมัยแล้ว ดังนั้นการศึกษาสามารถสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ขึ้นได้ โดยสร้างจากความต้องการ ความคาดหวังใหม่ ๆ ของสังคม ที่มีความเหมาะสมกับกาลเวลา แต่อยู่บนบรรทัดฐานที่พึงปรารถนาตามกฎหมายของสังคมที่ยอมรับกันได้ด้วย

ในส่วนของศาสนา บรู๊คโอเวอร์ ได้ยกตัวอย่างประเทศที่สถาบันศาสนามีบทบาท มีความสำคัญและมีอิทธิพลสูง พบว่า ศาสนาสามารถควบคุมกิจการทางการศึกษาได้ โดยมีแนวโน้มที่ใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือรักษาสถาณภาพเดิม (Status Quo) ของคนในสังคม โดยเฉพาะชนชั้นผู้นำ และถ้าหากระบบการศึกษาถูกกำหนดขึ้นเพื่อรักษาระเบียบทางศาสนาให้คงอยู่อย่างเคร่งครัด ย่อมไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้ช้ามาก แต่ถ้าหากเป็นความเชื่อในศาสนาที่สอดคล้องกับหลักของการเปลี่ยนแปลง เช่น พุทธศาสนา ไม่เห็นด้วยกับระบบวรรณะ ไม่จำกัดการศึกษาผูกติดกับชาติกำเนิด ทำให้ทุกคนสามารถศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และก้าวไปสู่สถานภาพที่ดีกว่าเดิม เป็นการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ สังคมจึงเปลี่ยนแปลงได้โดยพื้นฐานความเชื่อของศาสนา

ส่วนการสื่อสาร ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและแพร่กระจายความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ข้อค้นพบใหม่ ๆ ส่งผ่านไปยังสังคม ทำให้เกิดการรับรู้ ยอมรับ เห็นด้วย คล้อยตามหรือขัดแย้ง แต่ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ก็ย่อมส่งผลต่อสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งสิ้นไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะในระบบสังคมเปิด การแพร่กระจายความรู้หรือข่าวสารนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่ ๆ ที่เพิ่งค้นพบได้เท่านั้น แต่รวมไปถึงการเผยแพร่กระจายความรู้เก่า

ด้วย เพื่อให้รับทราบกันอย่างกว้างขวางและทั่วถึงขึ้นนี้อาจก่อให้เกิดการยอมรับ การผสมผสานกัน หรือเกิดการขัดแย้งกันระหว่างข้อมูลใหม่กับข้อมูลเก่าก็ได้ เท่ากับก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เช่นกัน

บทบาทที่สำคัญของการศึกษาในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือบทบาทในด้านการพัฒนาหรือสร้างความทันสมัยให้แก่สังคม (Modernization) โดยเฉพาะกับประเทศที่กำลังพัฒนา การศึกษามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง การพัฒนาสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม การเลื่อนฐานะทางสังคม ตลอดจนการเสียโอกาส การได้และการเสียสิทธิและความเสมอภาคในการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยม การเปลี่ยนฐานะทางสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

นอกจากการศึกษาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้ว สังคมก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้ด้วย เพราะการศึกษามีหน้าที่ผลิตสมาชิกตามความต้องการของสังคม ดังนั้นเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป เป้าหมายของการศึกษาในการผลิตสมาชิกย่อมต้องเปลี่ยนไปด้วย เช่น สังคมไทยในสมัยก่อนที่มีการศึกษากันตามบ้าน วัด และวัง เป้าหมายคือต้องการให้เป็นคนดีของสังคม เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข พอต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มุ่งผลิตคนเพื่อเข้ารับราชการ เพราะเห็นช่วงเวลาประเทศไทยปฏิรูประบอบราชการตามแบบตะวันตก จึงมีความต้องการจำนวนข้าราชการไปปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ อย่างมาก แต่ครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็ต้องการให้สมาชิกรู้บทบาท หน้าที่ สิทธิตามระบอบการปกครอง ส่วนในสมัยต่อมา เมื่อประเทศไทยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนโยบายการศึกษาจึงเปลี่ยนไป มิได้มุ่งให้เพียงอ่านออกเขียนได้ เพื่อรับราชการ หรือเพียงมีความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเท่านั้น แต่ต้องมีคุณสมบัติอื่นตามที่สังคมต้องการเป็นเป้าหมายในการผลิตบุคลากรประกอบไปด้วย เช่น ในสมัยปัจจุบันเน้นให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้และทักษะด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ ฯลฯ การศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยเช่นกัน

สำหรับในด้านการพัฒนาประเทศนั้น ชนิตา รัศมีพลเมือง (2534 : 270) กล่าวว่าไว้ว่า การศึกษามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายทางการศึกษา ในหลายประเทศพยายามใช้การศึกษาเป็นแกนนำในการพัฒนาสังคม ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคม เช่น การใช้บทบาทของการศึกษาในการแก้ปัญหา การแบ่งแยกและข้อจำกัดทางสังคม (Social Discrimination and Segregation) โดยมีแนวโน้มที่จะกระจายโอกาสและความเสมอ

ภาคทางการศึกษาให้ทั่วถึง เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนไม่จำกัดเฉพาะคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ตัวอย่างประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของจักรวรรดิโรมันตะวันตกจะเห็นบทบาทด้านนี้ชัดเจน เพราะเมื่อถูกปกครองโดยประเทศตะวันตก มีการตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกในระยะแรก ๆ นั้น เพื่อสนองความต้องการของบุตรหลาน ผู้ปกครองประเทศเป็นหลัก สำหรับคนพื้นเมืองเดิมที่ถูกปกครองจะได้รับการศึกษา เฉพาะชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้นำ ภายใต้การควบคุมของเมืองแม่เพื่อให้ออกมาปฏิบัติหน้าที่ตามกรอบแนวทางที่ประเทศเจ้าของอาณานิคมกำหนดไว้ ต่อมาเมื่อได้รับเอกราช จึงเกิดปัญหาช่องว่างและช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) อันมีสาเหตุมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษา รวมทั้งความไม่สอดคล้องของการศึกษากับสภาพความเป็นจริงของสังคมในประเทศนั้น ๆ ส่งผลให้รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นพยายามปฏิรูปสังคมเสียใหม่ โดยเริ่มจากปฏิรูปการศึกษาเป็นแนวทางพัฒนาขีดความสามารถของคนในสังคม เช่น มีการจัดการศึกษาเพื่อมวลชน (Mass Education) จัดการศึกษานอกโรงเรียน (Nonformal Education) ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ตลอดจนรณรงค์เรื่องความรู้หนังสือ ขจัดความไม่รู้หนังสือของประชาชนและสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาพิเศษ และการศึกษาสงเคราะห์อย่างกว้างขวาง เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย แม้มีใ้ได้อยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของชาติใดในยุคจักรวรรดินิยม แต่เนื่องจากเป็นประเทศเปิดยอมรับแนวความคิดและหลักการของการศึกษาเพื่อมวลชนมาปรับใช้ในประเทศด้วย โดยพยายามกระจายการศึกษาให้กว้างขวางเปิดโอกาสให้คนทุกเพศ ทุกวัย และทุกสถานภาพในสังคมได้รับสิทธิและความเสมอภาคในการศึกษา มีแนวโน้มที่จะปรับปรุงหรือปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมและทันสมัยให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้ได้คนรุ่นใหม่ที่มีคุณสมบัติตรงกับลักษณะของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญและตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีอยู่และเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อจะได้ศึกษาถึงทิศทางและแนวโน้มที่จะมีผลกระทบต่อการศึกษาด้วยในอนาคต

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาของไทย

เนื่องจากประเทศไทยเป็นสังคมเปิดและการศึกษาของไทยก็เป็นระบบเปิด (Open System) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในบริบทของสังคมทั้งจากภายในและภายนอก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล สถาบันที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. แนวความคิดของบุคคลสำคัญ

ตัวอย่างแนวความคิดของบุคคลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำสังคม หรือผู้นำในวงการศึกษา ได้เล็ง
คิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดย
ความ การบรรยาย อภิปราย ในที่ประชุมสัมมนาต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของนายแพทย์ประเวศ วะสี (2531 : 1-10) ได้เสนอ
เห็นในที่ต่าง ๆ หลายครั้งว่าสังคมไทย จำเป็นจะต้องปฏิรูป 3 เรื่อง คือ ปฏิรูประบบราชการ
การเมือง และปฏิรูปการศึกษา ในการสัมมนาเรื่อง ปฏิรูปการศึกษาไทย : หนทางสู่การปฏิ
เสนอแนวทางการปฏิบัติใน 3 เรื่อง คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการสร้างสรรค์ปัญญา
ปฏิรูปการศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนาการศึกษา และสถาบันผลิตสื่อเพื่อการศึกษา เพื่อทำ
สนับสนุนความเคลื่อนไหวทางปัญญาของคนทั้งชาติ และได้เขียนหนังสือ ปฏิรูปการศึกษา
เครื่องทางปัญญาทางรอดจากความหายนะ โดยระบุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปการศึกษา
ประการ คือ 1) เป็นการศึกษาสำหรับคนทั้งมวล 2) ให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการ
ศึกษา 3) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ 4) สร้างระบบส่งเสริมวิชาชีพครู และ 5) ปฏิรูประบบบริหาร
การศึกษา ได้เสนอมาตรการเพื่อการปฏิรูปไว้ค่อนข้างละเอียด ตัวอย่างเช่น ให้ออกกฎหมายรั
การกระจายสิทธิการจัดการศึกษาไปสู่สังคมโดยทั่วถึง ออกกฎหมายปรับบทบาทกระทรวง ก
กรม และโรงเรียนใหม่ออกกฎหมายมาตรฐานและประเมินการศึกษา ปฏิรูปกระบวนการเรี
โดยให้คนหรือผู้เรียนเป็นหลักแทนการให้เนื้อหาวิชาเป็นหลัก การเรียนควรเรียนรู้ความจริง
ขึ้นในตัว เพื่อให้รู้จักตนเอง พัฒนาจิตใจ ให้มีการเรียนจากการปฏิบัติจริง จากประสบการณ์ จา
กรรม รวมทั้งเสนอให้จัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อศึกษาวิจัยองค์ความรู้เพื่อการเรี
รู้ สร้างสถาบันสื่อเพื่อการศึกษา เพื่อพัฒนาสื่อ ให้การเรียนรู้ก้าวหน้า สนุกและผ่อนคลาย พัฒ
ระบบส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีแรงจูงใจในการเป็นครูดี มีระบบจูงใจให้คนเก่งคนดีมาเป
รวมทั้งให้ปรับครูสภาเพื่อเป็นสภาของครูอย่างแท้จริง ให้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการ
ส่งเสริมวิชาชีพครู เพื่อทำงานด้านนโยบาย แผน และประสานงาน ส่งเสริมวิชาชีพครูอย่างเป็นระ
นอกจากนี้ นายแพทย์ประเวศ วะสี ยังได้สนับสนุนให้จัดตั้งประชาคมปฏิรูปการศึกษา เพื่อร่วม
กันผลักดันการปฏิรูปการศึกษา และการจัดทำ “สถานปฏิรูป” เป็นวารสารที่เป็นเวทีแสดงความค
เห็นในเรื่องนี้ด้วย

2. แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก (2537 : 1-10) นักวิชา
การและนักคิดคนสำคัญ อธิการบดีประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ให้ความ
เห็นว่า การจะปฏิรูปการศึกษาต้องปฏิรูปเศรษฐกิจก่อน การจัดการศึกษาต้องคำนึงถึงกลุ่มที่ไม่
เข้าตลาดแรงงานด้วย คือกลุ่มที่อยู่ในชนบท ระบบการศึกษาในชนบทต้องมอง 3 มิติ มิติที่ 1 คือ ตั

ทุนชีวิต ได้แก่ ธรรมชาติ ดิน แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ มิติที่ 2 คือ คุณภาพชีวิต ได้แก่ เรื่อง อาหารการกิน สุขภาพพลานามัย ความรู้วิทยาศาสตร์เบื้องต้นเพื่อพัฒนาให้ถูกสุขลักษณะ และ มิติที่ 3 คือ การพัฒนาชีวิตและสังคมไปกับกระแสของโลกภายนอก และชี้ว่า กระบวนการศึกษาจะต้องอยู่ในกระบวนการทางสังคม การศึกษาเดิมทำให้ชุมชนถูกแปลกแยกไป ถูกหลานก็แปลกแยกไป จำเป็นต้องสร้างกระบวนการทางสังคมใหม่ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยให้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่แท้จริง หากจะปฏิรูปการศึกษาจะต้องสร้างกระบวนการทางสังคม มิฉะนั้นจะไม่ได้ผลเลย ความคิดที่ต้องการเห็นการศึกษาไทยสอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยเฉพาะในชุมชน มีผู้สนับสนุนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ความคิดที่จะนำภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการศึกษาได้นั้น คนไทยจำเป็นต้องมีระบบการศึกษาใหม่ และให้ข้อคิดเห็นว่า การเรียนการสอนปัจจุบัน หลักสูตรมุ่งให้เรียนไปเพื่อสนองตอบต่อสังคมนอกท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะโครงสร้างภายในท้องถิ่นเองไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร มีจุดบอดจุดอับยุ่งเหยิงในสังคมชนบท การจะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น จึงไม่ใช่เรื่องง่าย คนในชนบทเองจะต้องคิดใหม่ หาดันแบบนาร่องวางสู่ทางการเรียนในชนบท หากจุดพอดีทางการศึกษาในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่หลากหลายในกระบวนการจัดการศึกษาแบบพื้นเมืองควบคู่ไปด้วย

3. แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของ ดร.รุ่ง แก้วแดง (2540 : 1-20) เลขานุการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เขียนหนังสือเรื่อง ปฏิวัติการศึกษาไทย แทนการใช้คำว่า ปฏิรูปการศึกษา โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากปัญหาการศึกษาไทยล้าหลังถึงขั้นวิกฤต จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานแบบเปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือในทุก ๆ ด้าน ข้อเสนอของการปฏิวัติการศึกษา คือ 1) ปฏิวัติมุมมองต่อผู้เรียนในเชิงบวก ให้บริการการศึกษาโดยมองว่า ผู้เรียนเป็นลูกค้า ที่ต้องคำนึงถึงความพอใจและความต้องการของผู้เรียน และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน 2) ปฏิวัติกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งคล้ายกับข้อเสนอของนายแพทย์ ประเวศ วะสี ข้างต้น คือ มุ่งให้เด็กเรียนด้วยความสุข ความพอใจในการเรียน เปลี่ยนการเรียนการสอนจากรายวิชาแบบแยกส่วน เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม 3) ปฏิวัติครูให้ครูเปลี่ยนเจตคติการสอนใหม่ สนับสนุนวิชาชีพครูให้เป็นที่ยกย่อง ในการพัฒนาครูที่เสนอมาตรการคัดเลือกครูดีเด่น เป็นผู้นำในการพัฒนาครูอื่น ๆ ในลักษณะเครือข่ายครู และที่สำคัญเสนอให้มอง "ครู" ในความหมายที่กว้าง 4) ให้นำภูมิปัญญาไทยสู่การศึกษาของชาติ และคืนการศึกษาสู่ชุมชน 5) ปฏิวัติการบริหารและคิณอำนาจให้สถานศึกษา โดยเสนอให้คิณอำนาจให้สถานศึกษาและครอบครัว และลดอำนาจและขนาดของกระทรวง ทบวง กรม ให้ทำหน้าที่เฉพาะ 3 อย่าง คือ นโยบายและแผน การสนับสนุนงบประมาณ และการประเมินผลคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งได้เสนอแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนในรูปแบบใหม่ คือ โรงเรียนในกำกับ

ของรัฐ หรือโรงเรียนตามพันธะ (Charter School) เพื่อให้เกิดความหลากหลายและมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

2. แนวความคิดจากสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การศึกษาของไทย มีหลายหน่วยงานและหลายสถาบันที่จัดและรับผิดชอบด้านการศึกษา ทั้งในด้านของการวางแผน การกำหนดนโยบาย และการดำเนินงาน เมื่อหน่วยงานเหล่านั้นมีการปรับเปลี่ยนบทบาทโครงสร้างและหน้าที่ไปแม้เพียงบางประการ ก็ย่อมกระทบต่อการศึกษานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ได้มีความเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปการศึกษาไทย เกิดขึ้นอย่างจริงจังอีกครั้งหลังจากที่เคยมีแนวความคิดนี้มาแล้วในปี พ.ศ. 2517 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความคิดริเริ่มที่จะปฏิรูปการศึกษาไทยในครั้งนี้ เริ่มจากภาคเอกชนที่ตื่นตัว และเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งปฏิรูปการศึกษา อย่างไรก็ตาม ได้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าร่วมดำเนินการในฐานะบุคคลที่ได้รับเชิญมิใช่ตัวแทนหน่วยงานของรัฐ ครั้นต่อมามีความต่อเนื่องจากความเคลื่อนไหวของภาคเอกชน หน่วยงานของรัฐจึงได้พยายามที่จะปฏิรูปการศึกษาขึ้น โดยมีการดำเนินการและให้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาของคณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์

ความคิดที่จะปฏิรูปการศึกษา เกิดจากความริเริ่มและการสนับสนุนของธนาคารกสิกรไทย โดยการก่อตั้งคณะศึกษา มี ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต (2539 : 20-40) เป็นประธาน มีสมาชิกคณะศึกษา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญประมาณ 30 กว่าคน สมาชิกและผู้เชี่ยวชาญมีทั้งที่มาจากภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักการศึกษาจากมหาวิทยาลัย และองค์กรของรัฐ ที่มาในฐานะตัวบุคคล คณะศึกษาศาสตร์ ได้ใช้เวลาดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ. 2537-2539 โดยได้จัดทำรายงาน 2 ฉบับ รายงานฉบับแรก คือ ยุทธศาสตร์การศึกษาไทย ในรายงานส่วนนี้ได้ฉายภาพแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนการเตรียมคนไทยให้รับกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่จะนำพาสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ รายงานนี้ได้เสนอแนวทางที่น่าสนใจ คือ

1.1 ปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการคัดเลือก โดยการทบทวนและปรับหลักสูตรใหม่ อาทิ ให้คณิตศาสตร์เป็นวิชาบังคับตั้งแต่ประถมศึกษา มาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เพิ่มการเรียนคอมพิวเตอร์ เพิ่มเนื้อหาสาระที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดหลักสูตร เป็นต้น การปรับกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ การปรับวิธีการวัดผลและวิธีการคัดเลือกผู้เรียนเข้าศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

1.2 ปฏิรูปการผลิตและพัฒนาครูอาจารย์ โดยการสรรหากองคนเก่งคนดีเข้าเรียนวิชาชีพครู แก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูอาจารย์สาขาวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ ปฏิรูปการเรียนการสอนในสถาบันฝึกหัดครู และพัฒนาครูประจำการเพิ่มขึ้น

1.3 ปฏิรูปการอุดมศึกษา ด้วยการจัดระบบอุดมศึกษาของรัฐเป็น 3 ระบบย่อย คือ ระบบมหาวิทยาลัย ระบบวิทยาลัย และระบบวิทยาลัยชุมชน ให้รื้อปรับระบบบริหารภายใน ระบบการคัดเลือกนักศึกษา ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร และปรับกระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมการวิจัย และให้เชื่อมโยงงานวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานของรัฐ และภาคอุตสาหกรรม เพื่อนำความรู้สู่การปฏิบัติได้จริง

1.4 เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสถาบันทางสังคม ด้วยการสนับสนุนกลไกการค้าเงินงานให้เกิดการประสานงานร่วมมือกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ มีการตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล

นอกจากการจัดทำรายงาน ทางคณะศึกษาฯ ได้ใช้ยุทธศาสตร์ในการสร้างกระแสให้ประชาชน ชุมชน และสังคม ตื่นตัว และมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการด้วย โดยให้มีการประชุมระดมความคิดเห็นของประชาชนทั้ง 4 ภูมิภาค การประชุมกลุ่มย่อยในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การศึกษาสำหรับผู้พิการ การศึกษาสำหรับชาวไทยภูเขา การศึกษาสำหรับชุมชนต่างวัฒนธรรม การศึกษาสำหรับพระสงฆ์ รวมทั้งมีการระดมความคิดเห็นผ่านทางสื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง

ในปีต่อมา คณะศึกษาฯ (2540 : 10-30) ได้จัดทำรายงานขึ้นอีกฉบับหนึ่งเพื่อเสนอในที่ประชุมสมัชชาการศึกษา ซึ่งในรายงานฉบับนี้ได้ปรับวิธีการนำเสนอการปฏิรูปการศึกษาใหม่ โดยมีรายละเอียดเป็นมาตรการต่าง ๆ และในท้ายเล่มได้ผนวกตัวอย่างโครงการที่สอดคล้องกับมาตรการปฏิรูป ข้อเสนอการปฏิรูป เน้น 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ 1) ข้อเสนอปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งครอบคลุมประเด็น การวางรากฐานพัฒนาการของชีวิต การพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐาน การพัฒนาสมรรถนะเพื่อการก้าวทันโลก และการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ 2) ข้อเสนอปฏิรูประบบการจัดการครอบคลุมเรื่องการจัดรูปแบบการบริหารการศึกษา โดยกลุ่มสถานศึกษาและชุมชน การระดมความร่วมมือจากภาคเอกชน การจัดการศึกษาอาชีพ การรื้อปรับระบบอุดมศึกษา การตรวจสอบและการประกันคุณภาพการศึกษาและการระดมทรัพยากรและสรรพกำลังต่าง ๆ มาช่วยจัดการศึกษา

รายงานดังกล่าว ได้นำเสนอไปยังฝ่ายรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ทั้งนักการเมือง ผู้บริหารการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งได้แจกจ่ายไปยังประชาชนที่สนใจ อีกทั้งยังได้จัดทำออกมาในรูปแบบและรูปเล่มที่เหมาะสมกับประชาชนโดยทั่วไป ในหนังสือชื่อว่า "ความฝันของแผ่นดิน" ปัจจุบันคณะศึกษาฯ ยังได้พยายามสร้างกระแสสังคมให้ออกความคิดเห็นเหมือนเป็นประชาพิหารณ์เรื่องการศึกษาผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบ "จดหมายเปิดผนึกถึงประชาชน" และติดตามผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เห็นที่รู้จักแพร่หลายโดยได้ออก

หนังสือ “ความจริงของแผ่นดิน ลำดับที่ 1” เป็นเล่มต่อมา ซึ่งให้ข้อเสนอแนะที่มีส่วนในการปรับปรุงการศึกษาไทยอย่างมาก

2. การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

เนื่องจากความเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาจากสังคม กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำโครงการ “ปฏิรูปการศึกษา” ขึ้นในปี 2539 โดยเสนอแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงไว้ 4 ด้าน คือ การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา ในการดำเนินงานได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ระบุว่า “เป้าหมายสูงสุดของการปฏิรูปการศึกษา คือ การยกระดับมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนในอุดมคติ...” ได้ออกบัญญัติ 10 ประการ สำหรับโรงเรียนในอุดมคติ โดยมุ่งหวังว่าจะสร้างผลผลิต คือ นักเรียนให้ได้มาตรฐานในทุกระดับ บัญญัติ 10 ประการ โดยสรุป คือ 1) ให้ผู้บริหารการศึกษามีจรรยาบรรณในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับของสังคม 2) มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน 3) เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมด้วยห้องต่าง ๆ เต็มรูปแบบ 4) มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน 5) มีบุคลากรครูผู้สอนคามเกณฑ์ 6) องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 7) มีการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมการศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษา ทั้งนี้ควรยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กยากจน 8) มีการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร เพื่อสนับสนุนสถานศึกษา 9) มีการวัดและประเมินผลทางการศึกษาที่มุ่งเน้นผลผลิตให้คุณภาพได้มาตรฐาน 10) เป็นโรงเรียนที่ผู้นำท้องถิ่นและผู้ปกครองยอมรับว่า เป็นโรงเรียนที่คุณภาพและมีมาตรฐาน และได้กำหนดขั้นตอนในการปฏิรูปโรงเรียนไว้ 6 ขั้นตอน คือ 1) จัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียน 2) การประเมินความต้องการในการพัฒนา 3) การวางแผนปรับปรุงโรงเรียน 4) การปฏิบัติตามแผนและทำให้เกิดผลจริง 5) การรายงานความก้าวหน้าต่อประชาชน และ 6) การประเมินและปรับปรุงให้เป็นแผนต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539 : 1-30)

การปฏิรูปโรงเรียนดังกล่าวดำเนินการเพียงระยะสั้น ๆ เมื่อเปลี่ยนรัฐมนตรีที่ดูแลแนวทางการปฏิรูปศึกษาดังกล่าวถูกยกเลิกไป เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่า ในช่วงที่พยายามจะปรับปรุงโรงเรียนให้ทันสมัย ได้มีการจัดซื้ออุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอน แต่ปรากฏว่า การจัดซื้อนั้นไม่โปร่งใสจนถึงกับยกเลิกสัญญา ผลเสียได้ตกแก่ผู้เรียนที่ต้องขาดโอกาสไป (วิทยากร เขียวกุล, 2541 : 25-30)

3. แนวคิดจากการสัมมนาเรื่อง “ปฏิรูปการศึกษาไทย : หนทางสู่การปฏิบัติ”

จัดโดยมูลนิธิสคสรี-สฤทธิวงศ์ ในเดือนมีนาคม 2539 โดยเชิญผู้นำรัฐบาลคือ นายกรัฐมนตรีเข้าร่วมรับฟังด้วย การสัมมนาได้แจกเอกสาร บทความที่เขียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งต่อมาได้

จัดพิมพ์ออกเป็นรูปเล่ม ชื่อ “ปฏิรูปการศึกษาไทย : หนทางสู่การปฏิบัติ” มีการนำเสนอแนวทางปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยให้สังคมมีส่วนร่วมจัดการศึกษาและกิจกรรม ตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษาได้ ทำให้ต้องมีการปรับปรุงการบริหารและการดำเนินการของสถานศึกษาใหม่ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารการศึกษาครั้งใหญ่ของประเทศหากนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติจริง

4. แนวคิดปฏิรูปการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

ช่วงเวลาของการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) คือ ในปี 2538-2539 ซึ่งเป็นระยะใกล้เคียงกับการจัดทำรายงานปฏิรูปการศึกษาของคณะศึกษา “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” เมื่อพิจารณาสาระสำคัญจากนโยบาย มาตรการและแผนงานหลักในแผนแล้ว จะเห็นว่า เป็นแนวคิดเรื่องการศึกษาในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับรายงานของคณะศึกษาดังกล่าว ได้แก่ 1) การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน ที่มุ่งปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ตามจุดประสงค์ของแต่ละระดับและประเภทการศึกษา 2) การปฏิรูประบบการผลิตและพัฒนาครู มุ่งปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิต การฝึกอบรม และการพัฒนาครูประจำการ ให้ครูมีศักยภาพเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง เป็นที่ยอมรับและยกย่องในสังคม 3) การปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษามีอิสระและเสรีมากขึ้น ปรับเปลี่ยนการตัดสินใจจากหน่วยงานส่วนกลาง เป็นให้มีการตัดสินใจร่วมในพื้นที่ และ 4) การพัฒนาระบบอุดมศึกษา โดยให้จัดโครงสร้างการบริหารระบบอุดมศึกษาใหม่ เพื่อให้เกิดเอกภาพเชิงนโยบาย และจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพ และให้สถาบันการศึกษามีระบบบริหารจัดการภายในที่เป็นอิสระและคล่องตัว

5. ความเคลื่อนไหวทางด้านนิติบัญญัติเพื่อปฏิรูปการเมือง

ในช่วงเวลาที่เป็นกรร่างรัฐธรรมนูญเพื่อปฏิรูปการเมือง คือในปี พ.ศ. 2538-2539 นั้น ได้มีความเคลื่อนไหวให้บรรจุมติสาระสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่า การศึกษาเป็นประเด็นที่สำคัญในการสร้างและพัฒนาบุคลากรของสังคมให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและมีศักยภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป การศึกษาจึงถือเป็นหน้าที่และเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ ความเคลื่อนไหวนี้มาจากทั้งกลุ่มนักการศึกษา นักการเมือง ประชาชนหลายกลุ่มอาชีพ แนวคิดหลักที่จะให้บรรจุในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ เรื่องสิทธิของการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน เสรีภาพทางวิชาการของบุคคล การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนในการจัดการศึกษา และการให้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันจะเป็นกฎหมายหลักของการศึกษา ซึ่งประเทศไทยในปัจจุบันไม่มีกฎหมายแม่บท หรือกฎหมายหลักที่เกี่ยวเนื่องกับการ

ศึกษาส่วนใหญ่แล้วเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่อง เฉพาะหน่วยงาน จะมีกฎหมายที่เป็นกลางโดยส่วนรวม คือ พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งบังคับให้ประชาชนต้องเข้าศึกษาภาคบังคับ โดยกำหนดไว้ 6 ปี คือ ระดับประถมศึกษายกเว้นแต่จะมีอายุ 15 ปีขึ้นไป กล่าวได้ว่ามีพระราชบัญญัติเรื่องนี้เพียงเรื่องเดียว

ความเคลื่อนไหวให้บรรจุมติสำคัญดังกล่าว ได้กระทำโดยผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การเขียนบทความแสดงความคิดเห็น การทำประชาพิจารณ์ในรูปแบบของการทำโพลล์ ซึ่งในท้ายที่สุดปรากฏว่า ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ได้ระบุไว้ตอนหนึ่งว่า "...จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ..." จึงมีผลให้ต้องออกกฎหมายโดยตรง โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ได้ระบุให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการพยายามที่จะร่างกฎหมายแม่บทเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจัดทำร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทั้งนี้ในการจัดทำร่างดังกล่าวได้ดำเนินการศึกษาวิจัย รวบรวมความคิดเห็น และเผยแพร่ความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ มีการประชุมสัมมนา และได้นำเสนอคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในหลักการแล้ว เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2541 ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ฝ่ายการเมืองโดยคณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎร ได้ดำเนินการจัดทำร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเช่นเดียวกัน ภายหลังจากต่อมาระทรวงศึกษาธิการก็ได้จัดทำร่างของกระทรวงขึ้นอีกฉบับหนึ่งด้วย

ร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติทั้ง 3 ฉบับ มีจุดมุ่งหมายเหมือนกันคือ ต้องการยกเรือปรับระบบการศึกษาใหม่ แนวคิดในการปรับปรุงบางเรื่องคล้ายกัน บางเรื่องแตกต่างกันออกไปมาก ส่วนบางเรื่องแตกต่างกันเฉพาะรายละเอียด ดังจะเห็นว่า การวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และนำเสนอคณะรัฐมนตรีแล้วเปรียบเทียบกับร่างของคณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎร ฉบับแก้ไขวันที่ 29 เมษายน 2541 และฉบับของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับวันที่ 24 พฤษภาคม 2541 พบว่า ประเด็นที่แตกต่างกันมาก ได้แก่ โครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา กล่าวคือ ร่างของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ยังคงโครงสร้างของกระทรวงหลักไว้อย่างเดิม แต่เน้นหนักด้านการปรับบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานส่วนกลาง และให้มีการกระจายอำนาจการศึกษาไปยังพื้นที่ และสถานศึกษา กับให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ขณะที่ร่างของคณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎร และกระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอให้มีกระทรวงหลักกระทรวงเดียวในการบริหารการศึกษา ซึ่งหมายความว่า จะต้องยุบกระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัยรวมกัน และให้มีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา

ไปยังจังหวัด แต่ไม่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนมากนัก แนวคิดในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเน้นหนักเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ ; แนวคิดที่ค่อนข้างก้าวหน้าในการเปิดโอกาสให้จัดการศึกษาที่หลากหลายขึ้น นอกเหนือจากที่จัดไปโรงเรียนโดยปกติ กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรเอกชน และสถานประกอบการ สามารถจัดการศึกษาได้ ทั้งนี้โดยการจดทะเบียน และต้องได้รับการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาด้วยตามมาตรา 44 รวมทั้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมจัดการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ ในขณะที่ร่างพระราชบัญญัติของคณะกรรมการการศึกษา สภาพัฒนาฯ ให้ความสำคัญอย่างมากในเรื่องการปฏิรูปโครงสร้างการบริหาร สารอื่น ๆ มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน เช่น การปฏิรูปครูและวิชาชีพครู จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดข้อเสนอแนะประการสำหรับการปฏิบัติ แต่ไม่ต่างกันมากนัก ในหลักการ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2540 : 105-106)

จะเห็นว่า ในช่วงเวลาดังแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ได้มีความเคลื่อนไหวในสังคมด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การเขียนบทความแสดงข้อคิดเห็น การทำโพลล์ เพื่อแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียกร้องให้ปฏิรูปการศึกษาเสียใหม่ เท่ากับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของไทยที่เริ่มจาก “ภายใน” ของตัวการศึกษาเอง เพื่อให้มีความเหมาะสม ทันสมัย และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

6. แนวคิดการบริหารมหาวิทยาลัยในรูปแบบที่มีระบบราชการ

นับเป็นความพยายามอีกครั้งที่มีการนำแนวคิดเรื่องการบริหารมหาวิทยาลัยในรูปแบบที่มีระบบราชการมาพิจารณา อภิปราย ประชุม ระดมความคิดเห็น และต้องการผลักดันให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจังหลังจากที่แนวคิดนี้ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ พลเอกสุจินดา คริณนท์ สมเด็จพระบรมราชชนก ได้เคยมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องนี้ และได้ทรงเสนอต่อคณะกรรมการศึกษาไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 ในระยะต่อมา ก็ได้มีการสานต่อโดยนำหลักการและแนวทางในการบริหารมหาวิทยาลัยออกนอกระบบราชการเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร มีเอกภาพและสามารถพัฒนาวิชาการของมหาวิทยาลัยได้อย่างเต็มที่ และสะดวก ไม่ต้องผูกติดอยู่กับกฎเกณฑ์ และระเบียบของทางราชการ ซึ่งมีกฎเกณฑ์บางประการไม่เอื้ออำนวยให้มหาวิทยาลัยดำเนินการทางวิชาการได้อย่างสะดวกนัก การพิจารณาในเรื่องนี้ได้มีการประชุมทางวิชาการ ระดมความคิดเห็น หาแนวทางกันมาอย่างยาวนานเกือบ 5 ทศวรรษ เช่นในปี พ.ศ. 2495, 2500, 2502 และ 2507 แต่ยังไม่ได้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังเลย

จนกระทั่งในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้มีการหยิบยกประเด็นนี้มาพิจารณากันอย่างเป็นทางการ หาแนวทางเพื่อให้เกิดการปฏิบัติได้จริงเนื่องจากในขณะนั้น

ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี นายอานันท์ ปันยารชุน ได้มีนโยบายให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เร่งการผลิตบัณฑิตในสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาขาดแคลนและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก หากการบริหารมหาวิทยาลัยยังคงอยู่ภายใต้ระบบราชการ การดำเนินการต่าง ๆ ในเชิงบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร การวิจัยค้นคว้าแสวงหาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ตลอดจนการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในมหาวิทยาลัย การรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพให้อยู่ในระบบและการจูงใจให้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเข้าสู่ระบบการทำงานในมหาวิทยาลัยด้วยอัตราค่าจ้างและสวัสดิการที่เป็นอยู่นั้น ย่อมส่งผลให้มหาวิทยาลัยไม่สามารถพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการและดำรงอยู่ในสถานะที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ จึงได้มีการผลักดันให้ทบวงมหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตระหนักถึงความจำเป็นและทำความเข้าใจร่วมกันที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบใหม่นี้

การดำเนินการดังกล่าวในช่วงเวลานั้นกระทำกันอย่างจริงจังและกว้างขวาง โดยทบวงมหาวิทยาลัยให้หลักการและแนวทางปฏิบัติ มีการประชุม สัมมนาทั้งระดับผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับสูงในวงการศึกษามากหลายหน่วยงาน รวมทั้งภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมสถานประกอบการที่เป็นแหล่งรองรับบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยโดยตรงส่วนภายในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหวจากสภาคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย การรวมกลุ่มของบุคลากรสายต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยได้เปิดอภิปราย ระดมความเห็น และจัดทำประชาพิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง แต่แล้วในที่สุดก็ยังไม่ได้ข้อยุติที่เป็นฉันทมติจากประชาคมของมหาวิทยาลัย เพราะยังไม่เข้าใจในรูปแบบของการบริหาร อำนาจหน้าที่ของผู้บริหารและวิธีการดำเนินการบริหารจัดการแบบใหม่ที่จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนตรงกัน เพราะยังมีความคลุมเครือ ไม่ชัดเจนหลายประการ สร้างความไม่มั่นคง ไม่พอใจและสับสนกับวิธีการของระบบใหม่มากพอสมควร

อย่างไรก็ตาม แม้ในครั้งนั้นจะมีการผลักดันกันอย่างจริงจังโดยให้แต่ละมหาวิทยาลัยพิจารณาคำพร้อมและความเหมาะสมของแต่ละแห่งในการบริหารรูปแบบใหม่ มีหลายแห่งได้แจ้งความจำเป็นว่าต้องการเข้าสู่ระบบใหม่ แต่เนื่องจากเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีการยุบสภา เพื่อให้เลือกตั้งใหม่ ทำให้วาระนี้ที่กำลังเข้าสู่การพิจารณาของการประชุมสภา มีอันต้องคลี่ไปด้วย จึงยุติการดำเนินการเรื่องนี้ไปประยะหนึ่ง แต่แนวคิดนี้ก็ยังคงอยู่ในความคิดที่พร้อมจะหยิบขึ้นมาพิจารณากันอีก และนับเป็นก้าวสำคัญของการอุดมศึกษาของไทยในการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการอุดมศึกษาของชาติโดยตรง ที่มีส่วนทำให้มหาวิทยาลัยทั่วประเทศต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินการครั้งใหญ่และอาจกระทบต่อการบริหารการศึกษาในระดับอื่นด้วยตามมา

7. แนวคิดเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา

เนื่องจากการพิจารณาเกี่ยวกับคุณภาพของผู้จบการศึกษาในระดับเมื่อเข้าสู่โลกของการทำงานหรือใช้ชีวิตในสังคมแล้วไม่สามารถนำความรู้ทางวิชาการที่ได้รับมาจากระบบการศึกษามาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางานและพัฒนาสังคมได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ และไม่เชื่อถือจากระบบงาน สถานประกอบการ และผู้ว่าจ้างงานที่จะรับผู้สำเร็จการศึกษาเข้าทำงานว่าบุคคลที่จะจบการศึกษามีคุณภาพในการปฏิบัติงานได้ตามความคาดหวัง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันเป็นเวลากว่าสิบปี จนมีดัชนีชี้ถึงคุณภาพไม่มีคุณภาพของผู้จบการศึกษาในการปฏิบัติงาน เช่น สถานประกอบการหลายแห่ง โรงงานต่าง ๆ มีการจัดฝึกอบรมความรู้ทางวิชาการ การใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน การส่งไปดูงาน ฝึกงาน ฝึกภาษาต่างประเทศ ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนมีแนวคิดที่จะจัดตั้งสถานศึกษาขึ้นเองในสถานประกอบการของตน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กระทบถึงระบบการศึกษาของไทย การเรียนการสอน การวัดการประเมินผล และการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาว่าต้องมีการปรับปรุงเร่งรัดและพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของสังคม

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการว่างงานของผู้มีการศึกษาระดับสูง ซึ่งแสดงถึงความไม่สมดุลของระบบการผลิตกับความต้องการคนเข้าตลาดแรงงาน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงความต้องการและความนิยมของสังคมในการใช้กำลังคนอีกทั้งการได้งานทำของบัณฑิตที่ไม่ตรงกับสาขาวิชาที่จบไปและการทำงานที่มีตำแหน่งงานต่ำกว่าคุณวุฒิผู้เรียนไป ปัญหานี้ก็สะท้อนถึงคุณภาพของการจัดการศึกษา รวมทั้งการวางแผนทางการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับการใช้บัณฑิตในสังคมอีกด้วย.

ยังมีอีกบางประเด็นที่เป็นปัจจัยให้ต้องมีการประกันคุณภาพการศึกษา อาทิ อัตราการเรียนต่อของเด็กที่จบการศึกษาระดับมัธยมอยู่ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่ควรจะเป็น การอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ของเด็กที่จบการศึกษาระดับมัธยมไปแล้วระยะหนึ่ง เมื่อมีได้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นกลายเป็นคนไม่รู้หนังสือ การรู้เพียงด้านทฤษฎี แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริงของผู้จบด้านอาชีวศึกษาและการจัดอันดับของมหาวิทยาลัยในเอเชียจากต่างประเทศ โดยเอเชียวิกที่มีมหาวิทยาลัยของไทยคิดอันดับอยู่ในระดับท้าย คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลำดับที่ 36 และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 44 ทำให้กระทบถึงภาพรวมของการศึกษาไทยพอควร แม้จะไม่ใช้เกณฑ์การตัดสินใจที่เที่ยงตรงอย่างถาวรก็ตาม แต่ส่งผลให้ผู้บริหารการศึกษาระดับสูงต้องหันมาพิจารณาทบทวนนโยบายเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาไทยในทุกระดับอย่างจริงจัง

การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาทำให้มีการจัดระบบการเรียนการสอน การบริหารและการดำเนินการบางประการในสถานศึกษา เพื่อให้มีระบบ มีขั้นตอน มีเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องของคุณภาพ สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส เชื่อถือได้ มีหลักฐาน มีข้อมูลยืนยัน

ยื่นแสดงให้เห็นได้รวมทั้งมีการตรวจสอบจากภายนอกสถานศึกษาคด้วย โดยกระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัยเป็นแกนนำในการดำเนินการวางกรอบ แนวทาง และสร้างเครื่องมือทำการ ประเมินคุณภาพของสถานศึกษาในสังกัดแต่ละระดับและประเภทของการศึกษา ได้เริ่มปฏิบัติการ อย่างจริงจังในเวลาต่อมา โดยมีระบบของการเรียกชื่อการประกันคุณภาพของแต่ละแห่งต่างกันไป เช่น ISO 9000, ISO 9002, CIPP, CIPPO, CIPPOO, IPOO เป็นต้น อีกทั้งในระดับอุดมศึกษายังมี องค์กรวิชาชีพ เช่น แพทย์ พยาบาล วิศวกรรม สถาปัตย์ ทำหน้าที่กำกับ รับรองมาตรฐานในสาขาวิชา ศึกษานั้นของคนด้วย (อุทุมพร จามรมาน, สัมภาษณ์, 2540) นับว่า แนวคิดเรื่องการประกันคุณภาพส่ง ผลต่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการศึกษาของไทยได้ทางหนึ่ง

3. เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างมาก ดังนั้นสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วน กระทบหรือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีกระแส สังคมหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของไทย ดังนี้

1. กระแสโลกาภิวัตน์ กระแสโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศรวมทั้งไทย ด้วยในฐานะสมาชิกของสังคมโลก ผลกระทบที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ คือ ให้ส่งผลให้โลกก้าว เข้าสู่ยุคการค้าเสรี ทำให้การแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศรุนแรงยิ่งขึ้น ส่งผลให้ไทยต้อง แข่งขันกับนานาประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ต่าง ๆ ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายด้านทั้งด้านการผลิต บริการ และการเรียนรู้ ส่วนเทคโนโลยี สารสนเทศได้ผลักดันให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ เพราะเอื้อต่อการแสวงหาข่าวสารด้วยรูปแบบที่ หลากหลายในขณะเดียวกันเทคโนโลยีสารสนเทศที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

กระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าของวิทยาการให้ทั้งคุณและโทษ ขึ้นอยู่กับความสามารถของคนที่จะรู้เท่าทันและสามารถเลือกสรรสิ่งที่เป็นคุณ กระแสโลกาภิวัตน์จึงเป็นแรงผลักดันให้ไทยพิจารณาทบทวนว่า ประชากรของไทยมีขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว การรู้เท่าทัน การเลือกสรร และสามารถยืนหยัดอยู่ในสังคมโลกที่มีการแข่งขัน ได้หรือไม่ แค่นั้น เพียงไร ความสมดุลของวัฒนธรรมไทย และการดำรงค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทย เมื่อพิจารณาถึงระบบ การศึกษาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาของบางประเทศ เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้นอย่างได้ว่าการพัฒนาคนด้วยการศึกษานั้นสามารถสร้างคนที่มีศักยภาพ ดำรงอยู่ในโลกของการแข่งขันได้อย่างมีความพร้อม แต่ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันคงไม่สามารถ ทำหน้าที่ดังกล่าวได้เต็มที่นัก จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาของไทยโดยการปฏิรูป การศึกษา (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2541 : 20)

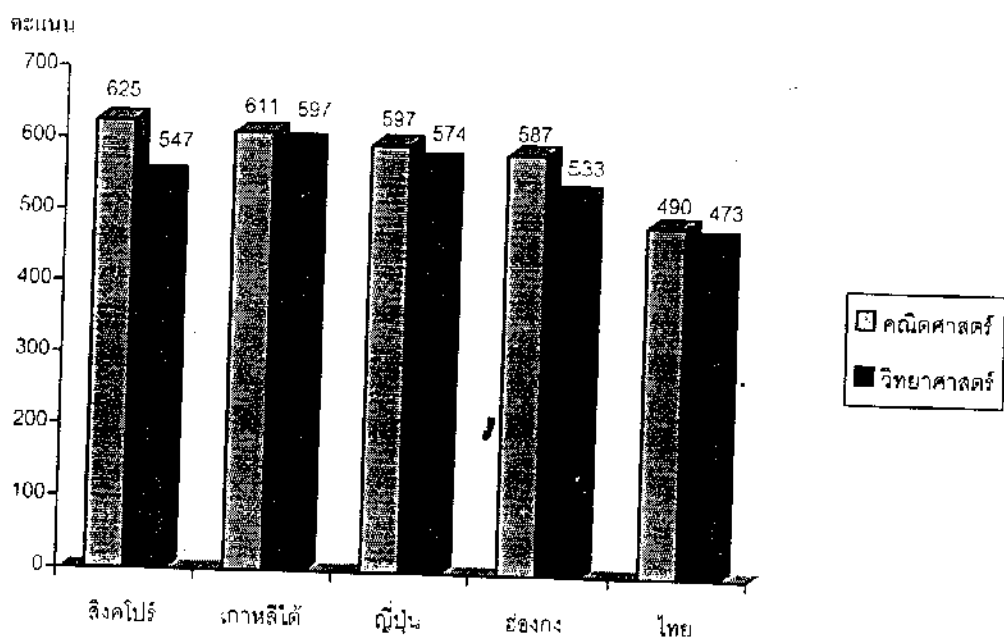
2. ภาวะวิกฤตจากเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้ประสบความสำเร็จในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประสบผลสำเร็จเป็นเพราะไทยมีแรงงานราคาถูก ซึ่งดึงดูดให้เกิดการลงทุนจากต่างประเทศ แต่การมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านสังคม การเมือง และทรัพยากรธรรมชาติได้ส่งผลถึงปัญหาการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในภาคชนบทหรือเกษตรกรรม นอกจากนี้การขยายตัวทางอุตสาหกรรมในเขตเมืองใหญ่ยังนำมาซึ่งปัญหาอีกหลายด้าน เช่น การอพยพเข้าเมืองของคนหนุ่มสาว หึงคนชราและเด็กอยู่ในชนบท ทำให้เกิดปัญหาเรื่องความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันหลักในสังคมไทย สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ความบีบรัดทางเศรษฐกิจ ผนวกกับการรับค่านิยมและวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การหย่าร้าง ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โสเภณี ยาเสพติด การแพร่ขยายโรคเอดส์ เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง มีพฤติกรรมที่แสดงให้หันถึงความฟุ้งเฟ้อ มีค่านิยมแบบบริโภคนิยม เกิดชุมชนแออัดแหล่งเสื่อมโทรม มลภาวะเป็นพิษ นอกจากนี้ปัญหานี้แล้ว บรรยากาศทางการเมือง และพฤติกรรมการเล่นการเมืองในระบบอุปถัมภ์ และการซื้อเสียงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้สะสมรวมตัวกันจนเป็นวิกฤตของสังคม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 4-6)

ในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงมากที่สุด เมื่อเทียบกับครั้งที่ผ่านมา ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมาเป็นการขยายตัวในลักษณะเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมักมองกันว่า สาเหตุเฉพาะหน้าคือ สาเหตุด้านการเงิน การคลัง และด้านธุรกิจ แต่สาเหตุที่สำคัญแท้จริง คือ ประเทศขาดโครงสร้างการพัฒนาที่มั่นคงหลายด้าน โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาที่เป็นระบบ วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้ ส่งผลกระทบกระเทือนถึงคนไทยทุกคน ทั้งในฐานะผู้บริโภค และในฐานะผู้ประกอบการ พนักงาน แรงงาน ข้าราชการในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งภาคการเงิน ธุรกิจอุตสาหกรรม ภาคการศึกษา ฯลฯ วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นผนวกกับปัญหาสังคมที่สะสมกันมาซึ่งชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องลงทุนเพื่อพัฒนาประชากรไทยอย่างจริงจังและต่อเนื่องด้วยการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสม (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2540 : 3)

3. คุณภาพการศึกษาไทยเปรียบเทียบกับนานาประเทศ คุณภาพการศึกษาไทยเป็นวิกฤตหนึ่งของระบบการศึกษาไทย การศึกษาเปรียบเทียบกับคุณภาพการศึกษาไทยกับประเทศในกลุ่มภูมิภาคเอเชียด้วยกันทางด้าน พบว่า ยังด้อยกว่าอีกหลายประเทศ ตัวอย่างเช่น การวัดคุณภาพการ

ศึกษาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานที่สำคัญ สำหรับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศนั้น โดยการประเมินวิชาคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ระหว่างประเทศของ IEA ครั้งที่ 3 (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) ซึ่งเป็นสถาบันชั้นนำที่เป็นที่ยอมรับของโลก การประเมินดังกล่าวนี้ ประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมโครงการ 41 ประเทศ ในระดับมัธยมศึกษา และ 26 ประเทศในระดับประถมศึกษา โดยมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 15,000 โรงเรียน จากนักเรียน 500,000 คน ผลการประเมินปรากฏว่า ไทยได้คะแนนเฉลี่ยในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่ในอันดับท้าย ๆ คือ อันดับที่ 22 ในวิชาคณิตศาสตร์ และอันดับที่ 24 ในวิชาวิทยาศาสตร์ และได้คะแนนต่ำกว่าทุกประเทศในภูมิภาคเอเชียที่เข้าร่วมโครงการดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ 1 คะแนนทดสอบวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของประเทศไทย ในระดับประถม

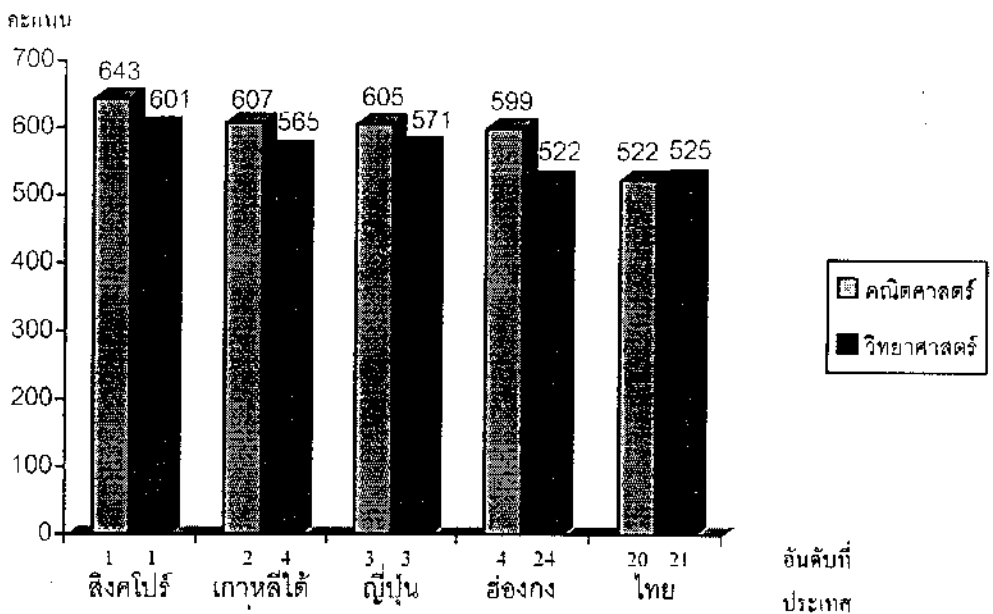

ศึกษา เปรียบเทียบกับประเทศอื่น

ที่มา : สุวพร เข้มเฮง, ระบบการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาไทย, (กรุงเทพฯ : สกศ, 2540) : 11

สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.2) ไทยได้คะแนนและอันดับที่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา แต่ก็ยังได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์น้อยกว่าประเทศในเอเชียเป็นอย่างมาก เฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ที่ไทยได้คะแนนพอ ๆ กับฮ่องกง แต่ประเทศอื่น ๆ ที่เหลือในเอเชียยังมีคะแนนทั้งทางไทยมากเท่ากับเป็นผลที่ยังไม่อยู่ในความน่าพอใจ ดังแผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 คะแนนทดสอบวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของประเทศไทย ในระดับมัธยมศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศอื่น

ที่มา : เรื่องเดียวกัน

นอกจากนี้ ในการจัดอันดับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในเอเชียและแปซิฟิกทั้งหมด 50 แห่ง ณ สิ้นปี ค.ศ. 1998 ของนิตยสาร ASIAWEEK ฉบับวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1998 มหาวิทยาลัยของไทยซึ่งติดอันดับ มีเพียง 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยติดอันดับที่ 19 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ติดอันดับที่ 41 และมหาวิทยาลัยมหิดลติดอันดับที่ 42 แม้ว่าการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโดยนิตยสาร ASIAWEEK ดังกล่าว ยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงถึงความเชื่อถือของดัชนีชี้วัดการจัดอันดับ แต่ก็พอจะเป็นสัญญาณเตือนได้ในขั้นต้นว่า ความสามารถของมหาวิทยาลัยไทยยังไม่อาจเปรียบเทียบกับสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศอื่นในเอเชียด้วยกันได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องปรับปรุงคุณภาพมหาวิทยาลัย เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถไปพัฒนาประเทศต่อไป

4. การลงทุนและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาไทยเปรียบเทียบกับประเทศอื่น การจัดสรรเงินเพื่อการศึกษาของรัฐเป็นเครื่องชี้ประการหนึ่งว่า รัฐให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านการศึกษาเพียงใด สำหรับประเทศไทยนั้น การจัดสรรงบประมาณการศึกษาจากยอดรวมของงบประมาณของประเทศ อยู่ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงถึงร้อยละ 19-20 แต่เมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละของงบประมาณการศึกษาของรัฐต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของประเทศไทย กับประเทศในเอเชียและประเทศที่พัฒนาแล้ว ในปี พ.ศ. 2535 พบว่า ร้อยละของงบประมาณการศึกษาของรัฐ

ต่อ GNP ของประเทศไทย มีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๔ สูงกว่าจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และต่ำ
มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย อเมริกา อังกฤษ ดังตาราง 1

ตาราง 1 การเปรียบเทียบการลงทุนทางการศึกษากับผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (GNP) ระหว่าง
ประเทศต่าง ๆ (ข้อมูลปี 2535)

ประเทศ	ร้อยละงบประมาณการศึกษาต่อ	
	GNP	งบประมาณรายจ่ายรวม
ไทย	4.0	19.6
มาเลเซีย	5.5	16.9
ญี่ปุ่น	4.7	16.6
เกาหลีใต้	4.2	14.8
นิวซีแลนด์	7.3	18.4 (ข้อมูลปี 2528)
ออสเตรเลีย	6.0	14.2
สหรัฐอเมริกา	5.3	12.3
อังกฤษ	5.4	11.2 (ข้อมูลปี 2523)

ที่มา : UNESCO. World Educational Report 1995. London : UNESCO Publishing & Oxford
University Press, 1996.

UNESCO. Statistical Yearbook 1996. Paris : UNESCO Publishing & Berman Press
1997. (อ้างใน สกศ, 2540)

จากข้อมูลค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของประชากรจากข้อมูลค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของ
ประชากร ที่ปรับตัวดัชนีค่าครองชีพแล้ว งบประมาณของไทยยังต่ำกว่าหลายประเทศในเอเชีย
ดังตาราง 2

ตาราง 2 ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาต่อของประชากรในประเทศต่าง ๆ

ประเทศ	อันดับที่	ค่าใช้จ่ายต่อประชากร (บาท)
สิงคโปร์	21	23,070
ไต้หวัน	23	19,620
เกาหลี	27	8,820
มาเลเซีย	33	4,950
ไทย	39	2,250

ที่มา : IMD. The World Competitiveness Yearbook 1997. (อ้างใน สกศ. ความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ พ.ศ. 2540. กทม : สกศ. 2540)

ข้อมูลดังกล่าวแสดงว่า สถานะการลงทุนเพื่อการศึกษาของไทยยังต่ำกว่าหลายประเทศในการลงทุนเพื่อการศึกษา ในสภาพที่มีงบประมาณจำกัดยิ่งจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา จากข้อมูลพบว่า ประสิทธิภาพภายในของกระบวนการศึกษายังค้อยอยู่ ดังจะเห็นได้จากมีผู้ที่ออกจากระบบโรงเรียนกลางคันในระดับการศึกษาพื้นฐานจำนวนมาก ซึ่งจะกลายเป็นประชากรหรือแรงงานที่ไม่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้การใช้ทรัพยากรทั้งบุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ยังไม่เหมาะสมหลายประการ ตัวอย่างเช่น จำนวนนักเรียนต่อครูของประเทศ ในระดับประถมศึกษาของไทยสูงกว่าหลายประเทศในเอเชีย และในระดับมัธยมศึกษาถือว่าบางประเทศแต่ก็ยิ่งสูงกว่าหลายประเทศ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการใช้งบกลางครูเปลืองมาก และเมื่อการใช้ครูในภาพรวมของไทยต่อนักเรียนต่ำ แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ กลับต่ำกว่าประเทศที่มีสัดส่วนนักเรียนต่อครูน้อยกว่า เช่น เวียดนาม หรือสิงคโปร์ ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าวิเคราะห์ถึงความสามารถหรือคุณสมบัติของครูผู้สอนที่ยังไม่สามารถจัดการเรียนการสอนที่ดีได้ แม้จะรับผิดชอบนักเรียนจำนวนน้อยกว่าในต่างประเทศ จุดนี้ก็เป็นส่วนสำคัญให้ต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง คุณสมบัติของคนที่จะมาเป็นครู ซึ่งก็เป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของชาติโดยตรง ดังที่แสดงในตาราง 3

ตาราง 3 สัดส่วนของนักเรียนต่อครูในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
บางประเทศในปี พ.ศ. 2535

ระดับประถมศึกษา		ระดับมัธยมศึกษา	
ประเทศ	นักเรียน : ครู	ประเทศ	นักเรียน : ครู
ไทย	17	อินโดนีเซีย	14
ญี่ปุ่น	20	จีน	15
มาเลเซีย	20	ญี่ปุ่น	17
จีน	22	ไทย	18
อินโดนีเซีย	23	มาเลเซีย	19
สิงคโปร์	26	เวียดนาม	21
เกาหลีใต้	33	สิงคโปร์	22
ฟิลิปปินส์	34	เกาหลีใต้	24
เวียดนาม	36	ฟิลิปปินส์	33

ที่มา : UNESCO, World Education Report 1995

5. ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นับเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยและการศึกษาไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง ในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา ประเทศไทยเน้นด้านการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย พัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นแบบเสรี มีผลทำให้การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ ตลอดจนนิเทศศาสตร์ สื่อสารมวลชน เป็นที่นิยมของสังคมอย่างมาก เพราะมีตลาดแรงงานที่ขยายตัวออกไปทั้งในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการบริการรองรับผู้จบการศึกษาโดยมีค่าจ้างงานในอัตราที่สูงกว่าภาครัฐบาลหลายเท่าตัว กระทั่งการศึกษาที่ต้องปรับเปลี่ยนแผนและนโยบายในการผลิตบัณฑิตโดยมุ่งเน้นสาขาที่สังคมต้องการเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก การศึกษาต้องจัดหลักสูตร และเนื้อหาให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความก้าวหน้าและความต้องการด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการสื่อสาร มีการนำวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน

ทักษะ และคุ้นเคยกับเครื่องใช้เหล่านั้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานภายหลังจบการศึกษาออกไป

ยิ่งระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) มีนโยบายชัดเจนในการผลิตคนด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น พร้อมกับลดการผลิตคนด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการวางแผนและการกำหนดจุดมุ่งหมายของการผลิตบัณฑิตในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีการนำเรื่องนี้กำหนดไว้ในแผนด้วย ผลักดันให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่รับนโยบายไปปฏิบัติ ต้องจัดระบบการบริหาร การจัดสรรงบประมาณเพื่อรองรับการเปิดสอนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ การก่อสร้างสถานศึกษา ห้องเรียน ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา คั้นคว้า ทำวิจัย และการเตรียมบุคลากรที่จะมาทำการสอนในสาขาดังกล่าวด้วยการให้ทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศเป็นจำนวนมาก รองรับในช่วงปลายแผนที่จะจบกลับมาสอนได้ทัน ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการผลิตกำลังคน เพราะด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ถูกจำกัดงบประมาณ และกำลังคนลง เนื่องจากไม่ใช่สาขาขาดแคลน และไม่ใช่สาขาที่จำเป็นในการใช้ผลผลิตของสาขาด้านนี้ นับเป็นอีกช่วงหนึ่งของวงการศึกษาไทยที่ต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุปการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งที่มิอยู่และเกิดขึ้นได้เป็นปกติธรรมดาในสังคม การศึกษาก็เช่นกันต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น เหมาะสมขึ้น อยู่ที่ผู้บริหารจะต้องมีวิสัยทัศน์ก้าวทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง เพื่อจะได้วางแผนและกำหนดนโยบายทั้งในเชิงรุกและตั้งรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้อย่างเหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ